

**Передумови розвитку професійної культури
майбутнього інженера в системі вищих технічних
навчальних закладів**

Демченко Н.І., викладач кафедри педагогіки

та психології професійної освіти

національного авіаційного університету(м. Київ)

Останні роки ознаменувалися суттєвими реформами системи освіти України відповідно до міжнародних стандартів. Зокрема, Національна доктрина розвитку освіти вимагає переходу до нового типу освіти, яка забезпечить істотне зростання інтелектуального культурного, морального потенціалу як окремого фахівця так і суспільства в цілому. Це має сприяти позитивним змінам як в системі матеріального виробництва так і в професійній культурі сучасного фахівця, що має призвести до зростання самостійності та самосвідомості особистості, її творчої активності та всебічної самореалізації.

Головна мета реформи освіти в Україні – це забезпечення відповідності професійної підготовки сучасного фахівця світовим зразкам, та інтеграції вітчизняних вищих навчальних закладів у Європейську університетську систему. Однак, реалізуючи процес реформування, ми побачили, що основні зміни стосуються лише організаційних перетворень, ініціаторами яких виступають не вищі навчальні заклади, а держава в особі відповідного міністерства, і майже не реформують цілі, зміст, форми і методи професійної підготовки сучасного фахівця. Це призводить до виникнення суперечностей як всередині системи професійної освіти, так і в системі взаємодії освіти та суспільства в цілому.

Надзвичайно гостро ці суперечності постають у галузі інженерно-технічної вищої освіти, у якій стан справ у напрямі професійного становлення і розвитку,

викликає ряд протиріч. З одного боку, наявність інженерних досягнень випускників цієї галузі вищої освіти, наприклад, у сфері зварювання, обробці металів, авіабудуванні тощо, незаперечно, що констатує потенційні можливості технічної освіти, а з іншого боку, розглядаючи не поодинокі випадки, а ситуацію в цілому (всіх, хто отримує диплом про вищу технічну освіту, їх знання, уміння, навички, рівень професійної культури тощо), то такий аналіз викликає занепокоєння, оскільки, від якості інженерної професійної підготовки залежать економічні перспективи розвитку суспільства.

Треба зазначити, що вищезгадана проблема постає перед нашим суспільством не вперше. У 80-х рр. ХХ століття фахівцями констатувалася криза інженерно-технічної освіти, що знайшло відображення у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених (В. Гейзенберг, П. Гуревич, В. Зинченко, Б. Кедров, І. Ладенко, Е. Майер, В. Опалев, Т. Самоукіна та ін.) [1].

В роботах цього періоду доведено, що головною вадою вищої технічної освіти є її технократична орієнтація, що проявляється у формуванні «раціоналістичної» картини життя, у який фахівець повинен вирішувати професійні завдання, - вчений виробляти теоретичні знання про світ, інженер - розробляти нові технології і пристрої та забезпечувати їх функціонування. Той же раціоналістичний підхід панує і у вищій технічній освіті, де студент має отримати необхідні знання і опанувати відповідні навички, що зроблять його здатним до вирішення конкретних професійних завдань.

В рамках технократичного мислення рефлексія фахівця-інженера, як правило, спрямована на раціоналізацію наявного стану речей, і прагне до межового удосконалення того, що існує, і подальшому закріплюється і догматизується, оскільки такий рефлексивний підхід не передбачає критичного підходу.

Ця проблема неодноразово обговорювалася науковцями, навіть було запропоновано декілька моделей подолання технократичного мислення. Однак жодна з них не спроможна вирішити зазначену проблему в цілому і криза вищої технічної освіти знову загострюється.

Загальна вітчизняна криза освіти, у тому числі у вищій технічній школі, призводить до активізації пошуків з боку держави шляхів її подолання та широке залучення науковців та освітян до вирішення зазначеної проблеми.

Розвиток професійної культури сучасного інженера передбачає надання переваги особистісному началу над вузькопрофесійним. Це не означає недооцінку підготовки до професійної діяльності, але вимагає розглядати цю підготовку крізь призму розвитку особистості.

Другий міжнародний конгрес з технічної і професійної освіти у своєму комюніке «Технічна і професійна освіта і навчання: погляд у XXI століття» сформулював незвичайний, нетрадиційний висновок: двадцять перше століття стане ерою знання, інформації та комунікації. Глобалізація і революція в інформаційній і комунікаційній технології вимагають обґрунтування розробки нової парадигми, орієнтованої на людину. Технічна і професійна освіта як складова частина неперервної освіти покликана відігравати важливу роль у новій ері як ефективний інструмент реалізації завдань культурного розвитку, забезпечення стабільного розвитку на основі охорони навколишнього середовища, соціальної згоди та міжнародного співробітництва, і розглядає цей напрям як один із пріоритетних у розвитку вищої технічної освіти [1].

Не даремно учасники конгресу поставили на перше місце і культурологічний аспект вищої технічної освіти, оскільки саме він відіграє основну роль у формуванні творчої життєдіяльності людини в світі, що ґрунтується на процесі розвитку та саморозвитку людини в соціальному контексті. Саме культурологічний підхід розглядає професійну культуру в контексті загальної культури. Реалізація культурологічного підходу, по-перше, сприяє збереженню та розвитку загальної культури, а по-друге, створює сприятливі умови для професійної культури в процесі навчання у вищому технічному навчальному закладі.

Аналіз змістовної складової професійної культури дозволяє зробити висновок що це є сукупність різноманітних якостей фахівця які відповідають вимогам професійної діяльності, а також, мають на меті забезпечення ефективної професійної діяльності. Ці якості характеризують рівень соціально-професійного

розвитку суб'єктів діяльності в різних галузях суспільного розподілу праці, а також способи реалізації їхнього потенціалу у професійній діяльності. Іншими словами професійна культура виявляє творчу сутність людини в даній професії через реалізацію природних задатків людини в сукупності із вже набутими загальнолюдськими та професійно значущими якостями особистості як самостійність, відповідальність, дисциплінованість активність, ініціативність, системність дій, економічність праці та її ефективність, оскільки без них важко уявити виробничу діяльність майбутнього фахівця.

Так, Е. Лузік вважає розвиток сучасної вищої технічної освіти в технічному університеті повинен моделюватися на загальних психолого-педагогічних засадах формування творчого потенціалу особистості. Вона розглядає його як соціально психологічну індивідуальну ієрархію творчих інтелектуальних функцій, емоційно-вольових якостей і змін характеру особистості. На її думку, і рівень навчання у вищій технічній школі, що нині існує, не повною мірою відповідає завданням розвитку суспільства. Так, протягом довгих років у технічних вищих навчальних закладах формується такий підхід, при якому головна увага приділяється технічним дисциплінам, в той час як суспільствознавчі та гуманітарні навчальні дисципліни вважаються другорядними [2].

Не враховується той факт, що студенти вищих технічних навчальних закладів - це майбутні керівники виробництва і проблеми, які повстануть на їх шляху стосуються не лише прийняття технічних рішень, а й у першу чергу проблем роботи з людьми, спілкування з ними [3].

Перед майбутнім інженером постане ціла низка не лише суто технічних, технологічних, організаційних, економічних, але й соціально-психологічних проблем. Тому на переломному етапі розвитку людства, пов'язаному з необхідністю переходу до нового типу мислення, однією з найважливіших, проблем всієї системи вищої технічної освіти стає вирішення питання про співвідношення двох завдань педагогічної діяльності: забезпечення передачі існуючих надбань досягнень науки і культури, від покоління до покоління, тобто суспільної спадковості; виховання в людей нового типу культури, її нових світоглядно-філософських засад.

Від випускника технічною вищого навчального закладу у світлі цих завдань вимагається здатність спиратись переважно на самого себе, відповідально ставитись до навчання, своєї кар'єри та потенціалу. Таким чином, в процесі професійної підготовки мають формуватися та розвиватися такі якості як: компетентність; творчість; креативність; аналітичне мислення; здатність досягати поставленої мети; організаторські здібності; комунікативність; готовність долати труднощі; постійне підвищення власної компетентності; здатність приймати раціональні рішення у відповідальних ситуаціях; відповідальність; високий рівень загальної та психологічної культури; гуманістичне осмислення технічних проблем.

Численні дослідження педагогів та психологів щодо методів формування професійних якостей особистості майбутнього фахівця в процесі навчання у вищому навчальному закладі доводять ефективність таких педагогічних технологій як: особистісно-орієнтоване навчання, педагогіка співробітництва, основу якої складає проблемне навчання, що відповідає механізмам розвитку мислення студентів у процесі їх пізнавальної діяльності. В контексті цих педагогічних технологій студенти як об'єкти само творчості, критично переробляючи знання, уміння та навички передані викладачем, включають їх у структуру власної «Я-концепції». Наявність у навчальних планах професійної підготовки майбутніх фахівців інженерної галузі психолого-педагогічних дисциплін та практичних занять з використанням методів активного соціально-психологічного навчання (тренінги, ділові та рольові ігри, аналіз ситуацій тощо), випускники технічних вищих навчальних закладів, звикають бачити себе і свої дії з позиції іншої людини («рефлексія»). Так, зокрема, вітчизняною дослідницею Е. Лузік сформульована концепція викладання психології та педагогіки в технічному університеті, спираючись на системний підхід, який передбачає логічну послідовність і наступність у формуванні змісту психологічних дисциплін, використання різноманітних та взаємодоповнюючих методів та форм навчання при їх викладанні, а також поєднання загально психологічної підготовки фахівців технічного профілю з їх психологічною підготовкою до конкретної професійної діяльності [2].

Таке навчання, на нашу думку, має бути побудовано за двох фазним принципом. На першій фазі, під час вивчення курсу «Основи педагогіки та психології» студенти ознайомлюються із завданнями, метою психологічних та педагогічних наук на сучасному стані, формують уявлення про пізнавальні процеси особистості, розглядають основні соціально-психологічні закономірності тощо. На другій фазі навчання здійснюється розкриття психологічних аспектів майбутнього фаху студентів відповідно до того фаху, який вивчається. Так, наприклад, для фаху «Інженер технолог» можуть бути запропоновані такі спецкурси як: «Інженерна психологія», «Психологія творчої діяльності», «Ділове спілкування»; для фаху «інженер виробництва» можуть бути запропоновані такі спецкурси як: «Психологія ділових взаємин», «Психологія ділового спілкування», «Соціальна психологія управління» тощо.

Головна мета вивчення психолого-педагогічних дисциплін на другій фазі навчання є наближення професійної підготовки майбутніх фахівців інженерів до суспільних потреб, формування та розвиток в них уміння гармонізувати професійні функції із соціальним середовищем, розвиваючи таким чином загальну професійну культуру майбутнього інженера.

В нових соціальних, економічних та інформаційних умовах, загальної доступності як вітчизняних так і зарубіжних джерел інформації, надзвичайного значення в процесі становлення і розвитку професійних якостей майбутнього інженера у вищому навчальному закладі, набуває самостійність майбутнього фахівця, його активність, здатність самостійної оцінки будь-якого джерела інформації. Самодисципліна, самоконтроль, активна позиція по відношенню до власної професійної компетентності - є необхідними якостями сучасного фахівця інженерної галузі.

Сучасний фахівець інженерної галузі - це передусім, продукт самовиховання та саморозвитку. Однак, його діяльність стає суспільно значущою лише тоді, коли вона ґрунтується на високій культурі особистості фахівця, яка забезпечує постійний вектор внутрішньої орієнтації у динамічно розвиваючому суспільстві. Сучасний фахівець як особистість характеризується суспільними цінностями, свідомими та

несвідомими потребами, ціннісними орієнтаціями що враховують соціальні норми, ідеали.

Однією із основних складових професійної компетентності сучасного інженера - є творчість. Творчість пов'язана із відходом від традиційних шляхів вирішення завдань, і пошуком нових шляхів досягнення вже традиційних завдань. Тим не менш творчу складову не можна абсолютизувати: фахівець жорстко орієнтований на творчість, буде відчувати ускладнення та дискомфорт у виробничих ситуаціях, які часто мають чіткій алгоритм дії (із-за дотриманим умов безпеки праці), і до виконання яких він виявиться не тільки не підготовленим, а й таким, що буде сприймати такі завдання як нетворчі, і відповідно такими що не заслуговують його уваги [4].

У нових соціально-економічних та організаційних умовах роль інженера є надзвичайно важливою по відношенню до його ролі в командно-адміністративній системі. Для виходу країни із кризи, все більш актуальною стає необхідність опори не на думку керівника, а на консолідовану діяльність професіоналів. В цих умовах, відповідальність та напруженість діяльності фахівців буде підвищуватись. Відповідно буде підвищуватися статус фахівців в суспільстві, що призведе до перегляду як соціально-психологічних оцінок статусу інженера, так і до матеріальної винагороди його кваліфікованої праці.

Резюме. У статті розглядаються основні аспекти формування та розвитку професійної культури майбутніх фахівців інженерної галузі в умовах вищого технічного навчального закладу. Проаналізовано сучасні загальні підходи розвитку гуманістичної та соціокультурної складової професійної інженерної підготовки.

Резюме. В статье рассматриваются основные аспекты формирования и развития профессиональной культуры будущих специалистов инженерной отрасли в условиях высшего технического учебного заведения. Проанализированы современные общие подходы развития гуманистической и социокультурной составляющей профессиональной инженерной подготовки.

Summary. The article deals with theoretical and methodological preconditions of structure and level of modern professional culture of future engineers at higher

educational establishment in Ukraine. It is claimed that they are caused by the determining factors of the modern stage of human development. The influence of these factors on the character and essence of professionalism new understanding is shown.

Література

1. Скляр П.П. Гуманізація освіти у життєвих перспективах майбутніх інженерів: Монографія. - Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. - 288 с.

2. Лузік Е.В. Психолого-педагогічна підготовка до професійної діяльності у технічному університеті.// Науково метод. збірник «Шляхи розвитку духовності та освіти». Вінниця -2006. С. 219-226.

3. Лузік Е.В. Теоретико-методологічні основи формування інтегративних курсів як фундаменту системи неперервної освіти ХХІ століття. //Вища освіта України. Вип.2 (дод. І), тематичний випуск. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія технології. Т.1. РДГУ.- Рівне.-2007 С. 4-13.

4. Болодурина Э.А. Теоретико-методологические предпосылки изучения и формирования профессиональной культуры студентов.// Педагогическое образование и наука. - 2007. - №4. С.75-83.

Подано до редакції 08.05.2009